

ЩЕНКО І. В.,

кандидат юридичних наук,

начальник

*(Головне управління Національної поліції
у Вінницькій області)*

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.44>**ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В СИСТЕМІ ОРГАНІВ І СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ
ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ**

В статті здійснено дослідження наукових позицій, а також аналіз нормативно-правових актів щодо розуміння системи суб'єктів ювенальної превенції. Запропоновано, під суб'єктом ювенальної превенції слід визнати орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадову чи службову особу, іншу фізичну чи юридичну особу при здійсненні ними соціальних, економічних, виховних, психологічних та правових заходів впливу на суспільство, родину, окремих фізичних та юридичних осіб з метою усунення факторів, що детермінують девіантну поведінку дітей у будь-яких її негативних проявах. На підставі визначення поняття системи суб'єктів ювенальної превенції запропоновано відповідну її класифікацію: 1) загальнополітичні суб'єкти; 2) суб'єкти загальної компетенції; 3) основні суб'єкти; 4) спеціальні суб'єкти; 5) додаткові суб'єкти; 6) спеціалізовані суб'єкти; 7) суб'єкти з повноваженнями учасника превентивно-виховних заходів.

Визначено особливе місце в системі суб'єктів ювенальної превенції підрозділів Національної поліції щодо здійснення превентивної роботи. Наголошено, що підрозділи Національної поліції здійснюють превентивну (профілактичну) діяльність спрямовану на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення тощо.

Наголошено, що підрозділи Національної поліції наділені державно-владними повноваженнями щодо здійснення ювенальної превенції спрямованої на забезпечення прав та законних інтересів дітей, а також: ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти тощо.

Ключові слова: *Національна поліція, ювенальна превенція, превентивна (профілактична) діяльність, система суб'єктів, профілактичний облік, поліцейське піклування, протидія домашньому насильству.*

Ishchenko I. V. Study of the place of the National Police units in the system of bodies and services for children regarding the implementation of juvenile prevention

The article researches scientific positions, as well as an analysis of legal acts regarding the understanding of the system of juvenile prevention subjects. It is proposed that the subject of juvenile prevention should be recognized as a body of state power, a body of local self-government, their official or official, another natural or legal entity when they implement social, economic, educational, psychological and legal measures of influence on society, family, individual physical and legal entities in order to eliminate the factors that determine the deviant behavior of children in any of its negative manifestations. Based on the definition of the system of subjects of juvenile prevention, its appropriate classification is proposed: 1) general political subjects; 2) subjects of general competence; 3) main subjects; 4) special subjects; 5) additional subjects; 6) specialized subjects; 7) subjects with the authority of a participant in preventive and educational measures. A special place in the system of juvenile prevention subjects of the National Police units regarding the implementation of preventive work has been determined. It was emphasized that the units of the National Police carry out preventive (prophylactic) activities aimed at preventing children from committing criminal and administrative offenses, identifying the causes and conditions that contribute to this, taking measures within their competence to eliminate them, etc.

It was emphasized that the units of the National Police are empowered by state authorities to implement juvenile prevention aimed at ensuring the rights and legitimate interests of children, as well as: keeping preventive records of children prone to committing offenses and carrying out individual preventive measures with them; participation in establishing the location of a child in case of its disappearance or obtaining data for this within the framework of criminal proceedings opened due to the fact of its disappearance; taking measures to prevent and counter domestic violence committed by and against children, as well as child abuse; taking measures to prevent child neglect, including police custody of minors; implementation of activities related to the protection of the child's right to obtain general secondary education, etc.

Key words: *National police, juvenile prevention, preventive (prophylactic) activity, system of subjects, preventive accounting, police custody, combating domestic violence.*

Вступ. Місце та різноманітні аспекти діяльності підрозділів Національної поліції у сфері ювенальної превенції можна об'єктивно визначити і дослідити лише у масштабі цілісної системи суб'єктів, що функціонують у цій сфері у певній взаємодії. Ефективність діяльності кожного такого суб'єкта обумовлює ефективність ювенальної превенції в цілому. Враховуючи щільний взаємозв'язок ювенальної превенції з таким видом правових відносин, як попередження дитячої злочинності, ювенальною кримінальною юстицією можна визнати, що діяльність деяких суб'єктів ювенальної превенції має і кримінально-правовий характер. Основна увага наукової праці буде сконцентрована на адміністративно-правових рисах діяльності суб'єктів ювенальної превенції, оскільки є об'єктом регулювання адміністративного права, а також частиною адміністративно-правових відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ювенальна превенція як об'єкт адміністративно-правового регулювання становить відносно новий самостійний напрямок, який потребує наукової уваги, а проблеми діяльності підрозділів Національної поліції щодо здійснення ювенальної превенції цьому процесі поліції вимагають скорішого їх розв'язання, яке неможливо зробити на основі раніше здійснених досліджень проведених вченими, як: М.Ю. Веселова, В.В. Вітвіцької, О.В. Горбач, О.В. Джафарової, О.Є. Журавля, В.О. Закриницької, Я.М. Квітка, М.П. Леґецького, Н.В. Лесько, С.О. Лисенка, С.Г. Поволоцької,

О.В. Ткаля тощо. **Мета статті** полягає у виокремленні системи суб'єктів ювенальної превенції та встановлення місця підрозділів Національної поліції в зазначеній системі суб'єктів щодо здійснення ювенальної превенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою виокремлення суб'єктів ювенальної превенції, тобто з'ясування органів і служб у справах дітей, а також підрозділів Національної поліції з ювенальної превенції доцільним постає розглянути поняття й ознаки суб'єкта адміністративного права. На думку В. К. Колпакова – це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами. На відміну від суб'єкта адміністративних правовідносин суб'єкт адміністративного права має лише потенційну здатність вступати у правовідносини. У конкретному випадку він може і не бути їх учасником [1, с. 189].

На прикладі системи суб'єктів управління у сфері соціального захисту сім'ї, дітей та молоді В. О. Закриницька поділяє таких суб'єктів (залежно від їх місця в цій системі) на чотири групи: загальнополітичні (Верховна Рада України), Президент України, Кабінет Міністрів України, які формують політику та вирішують стратегічні питання з управління у сфері соціального захисту сім'ї, дітей та молоді; органи, на яких покладений безпосередній обов'язок щодо реалізації політики держави щодо соціального захисту сім'ї, дітей та молоді; інші органи державного управління, які здійснюють управління окремими соціально-захисними напрямками державної соціальної політики з зазначеного напрямку; органи недержавного управління [2, с. 19]. Бачення щодо переліку загальнополітичних суб'єктів ювенальної превенції слід доповнити ще такими інституціями як Уповноважений ВРУ з прав людини, та народні депутати України. Дотримання прав дитини є одним із пріоритетних напрямів роботи Уповноваженого з прав людини, а також вжиття актів реагування з метою запобігання порушенням прав дитини або сприяння їх поновленню [3]. У свою чергу, крім участі у законотворчому процесі, кожного народного депутата України законодавство наділяє правом на депутатський запит, депутатське звернення, низкою прав у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав [4]. Вказані заходи реалізації повноважень Уповноваженого ВРУ з прав людини та народних депутатів України можна розглядати, як складові елементи парламентського контролю, який може бути застосований у сфері ювенальної превенції. Зокрема, такі запити чи звернення можуть бути спрямовані і до підрозділів Національної поліції. Увага парламентарів може стосуватися як питань удосконалення діяльності відповідних суб'єктів в сфері ювенальної превенції взагалі, так і конкретних резонансних справ за участю дітей. При цьому механізм реалізації вказаних повноважень має адміністративно-правовий характер.

Діяльність згаданих вище суб'єктів має загальнополітичний характер, спрямована на створення правового режиму функціонування інших суб'єктів системи ювенальної превенції, гарантування міжнародних вимог дотримання прав людини та охорони дитинства.

Наступною ланкою системи ювенальної превенції є суб'єкти, які забезпечують формування та займаються реалізацією ювенально-превентивної політики держави, фактично – це органи публічного адміністративного управління, діючи від імені та за дорученням держави, мають певний правовий статус, виступають носієм відповідних повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує досягнення мети виконавчо-розпорядчої діяльності. Такі органи наділено необхідною оперативною самостійністю, що виражається в їх компетенції – предметах відання, правах, обов'язках, територіальних межах діяльності кожного окремого органу [5, с. 70]. Залежно від компетенції є поділи суб'єктів (не залежно від сфери діяльності) на органи: загальної, галузевої, спеціальної (функціональної) та предметної компетенції [5, с. 72-74]. Органи загальної компетенції – це органи, які в межах підвідомчої їм території здійснюють державне управління та координацію всіх або більшості підпорядкованих чи підконтрольних їм органів галузевої чи функціональної компетенції. Органи галузевої компетенції реалізують державну політику у відповідній галузі. Органи спеціальної (функціональної) компетенції забезпечують реалізацію державної політики в певній сфері,

здійснюють керівництво з питань, які мають загальний характер для всіх чи багатьох галузей господарства, соціально-культурного будівництва. Органами предметної компетенції є адміністрації державних підприємств, установ, які керують діяльністю відповідних підприємств, установ [5, с. 74]. Деякі аспекти загаданих варіантів доцільно буде урахувати під час систематизації суб'єктів ювенальної превенції.

Слід погодитися з тим, що превенція і соціальна робота взаємопов'язані. Для з'ясування кола суб'єктів, що формують та реалізують ювенально-превентивну політику слід переглянути законодавчі акти з питань соціального забезпечення сім'ї та дитинства, запобігання соціальним деформаціям (наприклад, бродяжництва, дитячої бездоглядності), насилля та правопорушень за участю або стосовно дітей. Відповідно до таких суб'єктів, діяльність яких пов'язана з питаннями ювенальної превенції пропонуємо віднести: 1) центральний орган виконавчої влади з питань формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг (МВС України) [6]. Реалізацію у цьому напрямку державної політики здійснюють підрозділи НПУ; 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей (на сьогодні це Міністерство соціальної політики України) [7]. Реалізацію у цьому напрямку державної політики здійснюють служби у справах дітей, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), мережа центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; 3) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки (на сьогодні це Міністерство освіти і науки України) [8]. До органів, що безпосередньо реалізують цю політику та приймають участь у ювенальній превенції належать територіальні органи управління освітою, навчальні заклади (незалежно від форми власності), школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації; 4) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також забезпечує формування державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення (Міністерство охорони здоров'я України) [9]. До органів, що безпосередньо реалізують цю політику та приймають участь у ювенальній превенції належать центри медико-соціальної реабілітації дітей; 5) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. До органів, що безпосередньо реалізують цю політику та приймають участь у ювенальній превенції можна віднести спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України та сектори ювенальної пробації. Організація та діяльність спеціальних виховних установ регламентується кримінально-виконавчим законодавством. Разом з тим, сектори ювенальної пробації багато завдань вирішують в межах адміністративно-правових відносин, наприклад, виконання адміністративних стягнень щодо неповнолітніх осіб у вигляді громадських робіт та виправних робіт; сприяння залученню неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти тощо [10].

Що стосується притулків для дітей, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та медико-соціальної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок), навчальних закладів, в тому числі шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації то, в цілому, вони не виконують управлінських функцій. Функції цих суб'єктів мають чітко окреслену спеціалізацію: освітня діяльність, виховання, соціальна реабілітація, соціальний захист, надання соціальної, педагогічної та психологічної допомоги тощо. Адміністративно-владні повноваження у таких установах мають лише відповідні адміністрації (дирекція), які здійснюють виконавчо-розпорядчі функції усередині даного об'єкта, видають індивідуальні та нормативні акти, які є обов'язковими до виконання працівниками цих підприємств, установ. Ураховуючи саме ці ознаки, О. В. Дьяченко відносить їх до органів державного управління, називаючи при цьому органами предметної компетенції [5, с. 72].

Окрему групу суб'єктів ювенальної превенції, на наш погляд, утворюють суди та органи прокуратури України. Центральним елементом системи ювенальної юстиції є суд, що розглядає в межах своїх повноважень кримінальні, цивільні й адміністративні справи, в яких однією зі сторін є неповнолітній. На сьогодні в багатьох країнах світу (США, Великій Британії, Канаді, Бельгії, Франції, Німеччині та ін.) подібні питання вирішують спеціалізовані ювенальні суди. До основних завдань ювенальних судів належать захист дітей та їх реабілітація. Український варіант кримінального судочинства щодо неповнолітніх характеризується як інтегрована в галузеву систему судочинства функціонально-спеціалізована модель (спеціальна підготовка органів та осіб, що мають справу із неповнолітніми в ході здійснення провадження та судочинства) [11, с. 84]. Участь прокуратури в адміністративно-правових відносинах з приводу ювенальної превенції обумовлюється її завданнями, окресленими в Законі України «Про прокуратуру», а також нормах деяких інших правових актів.

Існує питання щодо визначення місця в системі суб'єктів ювенальної превенції такої категорії, як громадські організації (діячі), засоби масової інформації, приватні юридичні та фізичні особи. С. М. Глазунова переконана, що поряд з державно-владними суб'єктами, що формують і здійснюють правотворчу політику існують й інші учасники, які в певній мірі здатні впливати на вироблення та її реалізацію, й у нашому випадку ювенально-превентивної політики. До їх числа можна віднести недержавні структури та інші інститути громадянського суспільства [12, с. 109].

На відміну від суб'єктів владних повноважень такі учасники (індивідуальні чи колективні) ювенально-превентивних відносин як батьки, інші особи, що їх замінюють, педагоги та вихователі, психологи, громадські організації та їх окремі діячі, ЗМІ та окремі журналісти не наділені публічно-владними управлінськими функціями. Хоча їх роль у впливі на свідомість, поведінку дітей, інших дорослих осіб та громади (суспільства) в цілому не можна недооцінювати. Доцільно вказати, що суб'єкти ювенальної превенції, які є суб'єктами владних повноважень та «учасники» ювенальної превенції є «нерівними» не лише за обсягом повноважень, але й за обсягом та характером відповідальності. Суб'єкти, які реалізують основні завдання ювенальної превенції несуть відповідальність (звітують) перед суб'єктами, які формують ювенально-превентивну політику, останні ж, у свою чергу, – перед суспільством (народом).

Необхідно звернути увагу на ту обставину, що у суміжних з ювенальною превенцією правовідносинах (соціальний захист дітей і профілактика серед них правопорушень, запобігання та протидія домашньому насильству) єдиного підходу щодо визначення системи суб'єктів, що здійснюють таку діяльність у законодавстві не сформовано. У ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єктами, що здійснюють такі заходи, є: 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. При цьому закон окреслює перелік органів, які входять до тієї чи іншої групи. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» про фізичних осіб, участь громадськості взагалі не згадує, не приділяє належної уваги органам адміністрування та установам освіти.

Отже, суб'єктом ювенальної превенції слід визнати орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадову чи службову особу, іншу фізичну чи юридичну особу при здійсненні ними соціальних, економічних, виховних, психологічних та правових заходів впливу на суспільство, родину, окремих фізичних та юридичних осіб з метою усунення факторів, що детермінують девіантну поведінку дітей у будь-яких її негативних проявах.

Виходячи із визначення поняття системи суб'єктів ювенальної превенції можна предстати її вигляді такої системи як: 1) загальнополітичні суб'єкти (Президент України, Верховна Рада України, Уповноважений ВРУ з прав людини, та народні депутати України); 2) суб'єкти загальної компетенції (Кабінет Міністрів України, представницькі органи міс-

цевого самоврядування, місцеві державні адміністрації; 3) основні суб'єкти (МВС України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації); 4) спеціальні суб'єкти (підрозділи Національної поліції, служби у справах дітей, уповноважені органи з питань пробації (сектори ювенальної пробації), суди, прокуратура); 5) додаткові суб'єкти (центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, інші центральні органи виконавчої влади, які опосередковано беруть участь у ювенальній превенції та їх територіальні підрозділи); 6) спеціалізовані суб'єкти (навчальні заклади, установи та організації системи освіти, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), центри соціально-психологічної допомоги, центри медико-соціальної реабілітації дітей, приймальники-розподільники для дітей); 7) суб'єкти з повноваженнями учасника превентивно-виховних заходів (батьки, інші особи, що їх замінюють, педагоги та вихователі, психологи, громадські організації та окремі діячі, ЗМІ та окремі журналісти).

Висновки. Особливе місце в системі суб'єктів ювенальної превенції належить підрозділам Національної поліції щодо здійснення превентивної роботи. Оскільки підрозділами Національної поліції здійснюються превентивна (профілактична) діяльність спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення тощо. Нормативно-правове закріплення превентивної (профілактичної) діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання правопорушенням дітей урегульовано на рівні законів України «Про Національну поліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [13], а також наказу МВС України від 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» [14].

В той же час, підрозділи Національної поліції наділені державно-владними повноваженнями щодо здійснення ювенальної превенції [14] спрямованої на забезпечення прав та законних інтересів дітей, а також: ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти тощо.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України : Академічний курс : підруч. : у 2 т. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). К. : Юридична думка, 2004. Т 1. «Загальна частина». 584 с.
2. Закриницька В. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері соціального захисту сім'ї, дітей та молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2014. 26 с.
3. Права дитини. Інформація про підрозділ / Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/child/information.html>
4. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 № 2790-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2790-12>.

5. Адміністративне право України : підруч. / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
6. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/878-2015-%D0%BF>.
7. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/423-2015-%D0%BF>.
8. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/630-2014-%D0%BF>.
9. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/267-2015-%D0%BF>.
10. Типове положення про сектор ювенальної пробації : наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 № 2649/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1031-17>.
11. Веселов М. Ю., Коваленко П. О., Устименко А. В. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх : порівняльний аналіз міжнародного і національного (українського) правового регулювання. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 83–87.
12. Глазунова С. М. Система суб'єктів і учасників правотворчої політики в Україні. *Наук.-інформ. вісник Івано-Франків. ун-ту права ім. Короля Д. Галицького*. 2012. № 6. С. 108–112.
13. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/20/95-%D0%B2%D1%80>.
14. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0686-18>.

